

Юлія Федорівна Бузовська,
аспірантка кафедри соціальної педагогіки,
психології та педагогічних інновацій,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
бул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна

ДІАГНОСТИКА РІВНІВ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІЇВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Статтю присвячено проблемі підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурної комунікації засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Визначено критерії та показники оцінювання рівня підготовленості курсантів до міжкультурного спілкування згідно з структурними компонентами такої підготовленості (мотиваційно-когнітивний, діяльнісно-креативний та особистісно-креативний), представлено методи діагностування. Результати констатувального діагностичного зрізу, отримані в експериментальній та контрольній групах, свідчать про низький рівень підготовленості курсантів до комунікації з представниками інших країн та культур, а також про необхідність спеціальної міжкультурної підготовки майбутніх судноводіїв.

Ключові слова: майбутні судноводії, підготовленість, критерій, міжкультурна комунікація, методи дослідження.

Обсяги міжнародної морської співпраці зростають з кожним роком, також зростає попит на кваліфікованих професійних спеціалістів морської галузі. Українські моряки, працюючи на іноземних суднах, займають вагоме місце серед своїх колег з інших країн, характеризуються працелюбністю, дисциплінованістю, професіоналізмом, володіють глибокими знаннями, вміннями та навичками для виконання посадових обов'язків. Проте сьогодні перед морськими закладами вищої освіти України постають виклики в контексті високих стандартів підготовки морських офіцерів до виконання ними професійних завдань для забезпечення їхньої конкурентоспроможності на морському ринку праці.

Судноводії несуть професійну відповідальність – матеріальну (відповідальність за вантаж, майно на судні, суднове обладнання та саме судно), екологічну (відповідальність за збереження довкілля, недопущення забруднення довкілля), моральну (відповідальність за здоров'я та життя команди, пасажирів та інших людей, які можуть постраждати в процесі експлуатації судна) тощо. Судноводії постійно перебувають у міжкультурному середовищі при виконанні посадових обов'язків та у вільний від роботи час, адже працюють із членами екіпажу з багатьох країн, заходять до різних портів світу, тому підготовка до міжкультурного спілкування є важливим складником професійної підготовки майбутніх судноводіїв.

Різні аспекти міжкультурного спілкування розкрито в працях багатьох зарубіжних (Дж. Беррі, М. Сегал, Дж. Коестер, Р. Портер, Л. Самовар, М. Хайд) та вітчизняних учених (І. Алексеєва, І. Бахов, Т. Колбіна, Н. Захарчук, А. Солодка, Н. Якса, В. Євтух). Підготовку майбутніх спеціалістів морського транспорту досліджувалися М. Кулакова, О. Доброштан, В. Смелікова, В. Горський, С. Барсук, І. Сокол, С. Сидоренко та

ін.; вивчали спілкування моряків з представниками інших культур працювали О. Фролова, Л. Ліпшиць, М. Шерман, В. Чернікова, Й. Ванг, П. Гу, П. Розенхев, Дж. Сторгард, К. Кіреа-Унгуреану та ін.

Мета статті – визначити та схарактеризувати критерії, показники та рівні підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурної комунікації; здійснити діагностику рівнів підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурної комунікації.

Для діагностики рівнів підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування було застосовано такі методи дослідження: діагностика мотивації досягнення (А. Мехрабіан), діагностика мотивації успіху і боязнь невдачі (питальник А. Реана), тест «Національні та культурні особливості представників країн світу» (авторська розробка), тест «Особистісні та професійні якості представників інших культур» (авторська розробка), діагностика рівня володіння англійською мовою в контексті міжкультурного спілкування «Cross-cultural communication: linguistic aspect» (авторська розробка), методика «Оцінка рівня творчого потенціалу особистості» (М. Фетіскін), діагностика комунікативного контролю (М. Шнайдер), домінуючі стратегії конфліктної поведінки (М. Фетіскін), анкетування «Комунікація та конфлікт у міжкультурному середовищі» (авторська розробка), тест «Креативний підхід до міжкультурної взаємодії» (авторська розробка), діагностика доброзичливості (за шкалою Кемпбелла), діагностика «Стереотип, упередженість чи національна риса?» (авторська розробка).

У контексті дослідження цінними є наукові доробки О. Фролової та Л. Ліпшиць, спрямовані на вивчення соціокультурної компетенції майбутніх

судноводіїв, адже соціокультурна підготовка є компонентом підготовки до міжкультурного спілкування. Для діагностики сформованості соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв, за словами О. Фролової, доцільно використати мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-поведінковий та рефлексивний критерії (Фролова, 2015: 11-12).

Формуючи соціокультурну компетентність майбутніх судноводіїв у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін, Л. Ліпшиць виокремлює мотиваційний, когнітивний та діяльнісний критерії сформованості такої компетентності (Ліпшиць, 2018: 120-121).

У процесі вивчення сутності підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурної комунікації було визначено компоненти їхньої підготовленості до міжкультурного спілкування, а саме: мотиваційно-когнітивний, діяльнісно-креативний та особистісно-рефлексивний. Для аналізу стану підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування за обраними компонентами постає завдання схарактеризувати критерії та показники такої підготовленості.

На нашу думку, для розробки критеріїв та показників підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування раціональним є врахувати такі аспекти, а саме: специфічність положення та ролі міжкультурної підготовки в структурі професійної підготовки майбутніх судноводіїв; специфіка підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурної комунікації, її компонентна структура; цілі, завдання, засоби, методи та принципи міжкультурної підготовки майбутніх судноводіїв; сутність та особливості формування підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування.

Відповідно до особливостей підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурної комунікації стало можливим визначити та дати характеристику критеріям, показникам та рівням підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурної комунікації. Критеріями підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурної комунікації було обрано: настановно-змістовий, операційно-творчий та індивідуально-оцінний.

За настановно-змістовим критерієм досліджував мотиваційно-когнітивний компонент підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування, який полягає у змістовій підготовці майбутніх судноводіїв до міжкультурного діалогу, їхньої спрямованості й зацікавленості в досягненні високих позитивних результатів такої підготовки. За *настановно-змістовим критерієм* обрано є такі показники: володіння спеціальними знаннями теорії міжкультурної комунікації для ведення на високому рівні професійної діяльності та непрофесійного міжособистісного спілкування; обізнаність у культурних та національних особливостях та звичках представників різних країн та культур; володіння іноземною (англійською) мовою; вмотивованість та зацікавленість майбутніх

судноводіїв до міжкультурного спілкування із використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Підготовленість майбутніх судноводіїв у діяльнісно-креативній частині, яка полягала у їхніх вміннях творчо підходити до здійснення успішного міжкультурного діалогу в усіх його проявах та аспектах, досліджується за операційно-творчим критерієм та його показниками. Для *операційно-творчого критерію* характерні такі показники: вміння знаходити і використовувати необхідні мовні та мовленнєві засоби (англійської мови) для ведення міжкультурного діалогу; вміння обирати правильні комунікативні ролі та стратегії у процесі міжкультурного спілкування; вміння застосовувати техніки запобігання комунікативних девіацій та конфліктів; міжкультурна креативність та міжкультурна вербально-невербальна грамотність.

Особистісно-рефлексивний компонент підготовленості майбутніх судноводіїв, що складається із важливих якостей особистості для досягнення успіху міжкультурної комунікації, із проявів поведінки учасника такої взаємодії, а також зі здатності цього учасника до аналізу власних вчинків, вивчається за індивідуально-оцінним критерієм. Для *індивідуально-оцінного критерію* характерними є такі показники: доброзичлива, толерантна, та ввічлива комунікативна поведінка у процесі міжкультурного діалогу; оцінка та моніторинг власної вербальної та невербальної поведінки; здатність до самокритики та виправлення помилок міжкультурної комунікації; здатність до нівелювання упередженості та стереотипізації сприйняття інших учасників комунікації.

За допомогою сформульованих критеріїв та показників кожного з компонентів підготовленості, проведення констатувального етапу експерименту було виокремлено три рівні підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурної комунікації: високий, задовільний та низький.

На *високому рівні* підготовленості до міжкультурного спілкування майбутні судноводії демонструють високу вмотивованість до набуття знань, умінь та навичок міжкультурної комунікації, стійку зацікавленість у вивченні культури інших народів світу; проявляють інтерес до самостійного пошуку інформації культурологічного характеру. Курсанти володіють англійською мовою, показують свій креативний комунікативний потенціал, орієнтуються у ситуації міжкультурної взаємодії, володіють техніками запобігання міжкультурних конфліктів. Характерною є ввічлива та толерантна поведінка, повага культурних цінностей, здатність стримувати власні негативні емоції, спроможність об'єктивно оцінювати власні дії, самокритичність, здатність до самоаналізу.

Задовільний рівень підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування характеризується усвідомленою вмотивованістю до оволодіння знаннями та навичками міжкультурного діалогу, знаннями про інші культури, традиції, звичаї, релігії тощо. Курсанти володіють знаннями теоретичних засад міжкультурного спілкування,

достатнім рівнем англійської мови для успішної комунікації, проте все ще припускають незначні помилки, послуговуючись іноземною мовою. Підготовленість задовільного рівня проявляється у вмінні обирати поведінкову стратегію та контролювати свій емоційний стан, настрій, міміку та жести в процесі міжкультурного діалогу для уникнення конфліктних ситуацій; проте у курсантів ще не сформовані такі вміння, через що виникають проблеми у запобіганні конфліктів та контролі власних емоцій.

Низький рівень підготовленості майбутніх судноводіїв полягає у відсутності або низькій зацікавленості курсантів до набуття знань, умінь та навичок міжкультурної комунікації, до вивчення культури та традицій інших країн, до оволодіння англійською мовою. Цей рівень характеризується критично-недостатніми знаннями правил міжкультурної комунікації, національних та культурних особливостей різних країн світу, відсутністю або недостатньо сформованими вміннями комунікативної взаємодії. Розуміння та регуляція курсантами власних емоційних та поведінкових станів майже не відбувається через відсутність таких навичок, а також через неусвідомлення існування такої проблеми. Здатність до оцінювання власних дій та вчинків відсутня або майже нерозвинена, тому курсанти не вміють запобігати конфліктним ситуаціям та мирно їх вирішувати.

З метою визначення стану підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурної комунікації

була проведена діагностика за настановно-змістовим, операційно-творчим та індивідуально-оцінним критеріями. В експерименті брали участь 240 курсантів 2, 3 та 4 курсів навчання (судноводійний факультет) Національного університету «Одеська морська академія», які були розподілені на контрольну (120 курсантів) та експериментальну (120 курсантів) групи.

Для діагностики рівня підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурної комунікації за настановно-змістовим критерієм було використано такі методи дослідження: діагностика мотивації досягнення (А. Мехрабіан), діагностика мотивації успіху і боязнь невдачі (питальник А. Реана), тест «Національні та культурні особливості представників країн світу» (авторська розробка), тест «Особистісні та професійні якості представників інших культур» (авторська розробка), тест «Теоретичні засади міжкультурної комунікації» (авторська розробка), діагностика рівня володіння англійською мовою в контексті міжкультурного спілкування «Cross-cultural communication: linguistic aspect» (авторська розробка).

Результати діагностики за настановно-змістовим критерієм (Таблиця 1) показали, що високий рівень підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування виявлено у 5,83% респондентів контрольної та 8,33% експериментальної груп; задовільний рівень – 20,83% контрольної та 15,83% експериментальної груп; низький рівень показали 73,33% контрольної та 75,83% респондентів експериментальної груп.

Таблиця 1

Рівні підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування за настановно-змістовим критерієм

Рівні підготовленості	Групи			
	КГ (120)		ЕГ (120)	
	курсантів	%	курсантів	%
Високий	7	5,83%	10	8,33%
Середній	25	20,83%	19	15,83%
Низький	88	73,33%	91	75,83%

Визначаючи підготовленість майбутніх судноводіїв до міжкультурної взаємодії за операційно-творчим критерієм, користувалися такими методами: методика «Оцінка рівня творчого потенціалу особистості» (М. Фетіскін), діагностика комунікативного контролю (М. Шнайдер), домінуювальні стратегії конфліктної поведінки (метафоричний варіант) (М. Фетіскін), анкетування «Комунікація та конфлікт у міжкультурному середовищі» (авторська розробка), тест

«Креативний підхід до міжкультурної взаємодії» (авторська розробка).

Як бачимо (Таблиця 2), лише 5% респондентів контрольної та 2,5% експериментальної груп показали високий рівень підготовленості до міжкультурного спілкування за операційно-творчим критерієм; задовільний рівень підготовленості виявлено у 14,16% контрольної та 18,33% експериментальної груп; низький рівень діагностовано у 80,83% контрольної та 79,16% експериментальної груп.

Таблиця 2

Рівні підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування за операційно-творчим критерієм

Рівні підготовленості	Групи			
	КГ (120)		ЕГ (120)	
	курсантів	%	курсантів	%
Високий	6	5%	3	2,5%
Задовільний	17	14,16%	22	18,33%
Низький	97	80,83%	95	79,16%

За індивідуально-оцінним критерієм рівень підготовленості майбутніх судноводіїв перевірявся такими методами: діагностика доброзичливості (за шкалою Кемпбелла), оцінка типового стилю конфліктної поведінки (за адаптованою Н. В. Гришиною методикою К. Н. Томаса), діагностика власної діяльності в ситуаціях міжкультурної комунікації (авторська розробка), діагностика «Стереотип, упередженість чи національна риса?» (авторська розробка).

Згідно з результатами діагностування за індивідуально-оцінним критерієм (Таблиця 3), високий рівень підготовленості показали 5% курсантів контрольної та 7,5% курсантів експериментальної груп; задовільний рівень виявлено у 15% контрольної та 18,33% експериментальної груп; низький рівень показали 80% контрольної та 74,16% експериментальної груп.

Таблиця 3

Рівні підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування за індивідуально-оцінним критерієм

Рівні підготовленості	Групи			
	КГ (120)		ЕГ (120)	
	курсантів	%	курсантів	%
Високий	6	5%	9	7,5%
Задовільний	18	15%	22	18,33%
Низький	96	80%	89	74,16%

Одержані результати констатувального експерименту засвідчили про недостатній рівень підготовленості майбутніх судноводіїв до міжкультурної комунікації, що ставить під загрозу їх здатність успішно та на високому рівні виконувати власні професійні обов'язки. Тому, виникає необхідність розробки та впровадження в

процес професійної підготовки курсантів судноводійського профілю методики з міжкультурної підготовки. Перспективу подальшої наукової роботи вбачаємо в експериментальній перевірці педагогічних умов підготовки майбутніх судноводіїв до міжкультурного спілкування засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

ЛІТЕРАТУРА

Ліпшиць Л. В. Формування соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / 0101. Херсон, 2018. 253 с.

Фролова О. О. Формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Херсон, 2015. 24 с.

REFERENCES

Frolova, O.O. (2015). Formuvannia sotsiokulturnoi kompetentsii maibutnix sudnovodiiv u protsesi vyvchennia profesiino-orientovanykh dystsyplin [Formation of future navigators' sociocultural competence in the learning process of profession-focused disciplines]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Ternopil: Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University [in Ukrainian].

Lipshyts, L.V. (2018). Formuvannia sotsiokulturnoi kompetentsi maibutnix sudnovodiiv mizhnarodnykh reisiv u protsesi vyvchennia sotsialno-humanitarnykh dystsyplin [Formation of sociocultural competence of future navigators of international voyages in the process of studying social and humanitarian disciplines]. *Candidate's thesis*. Kherson: Kherson State University [in Ukrainian].

Юлия Федоровна Бузовская,

аспирантка кафедры социальной педагогики, психологии и педагогических инноваций,

Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского», ул. Старопортофранковская, 26, г. Одесса, Украина

ДІАГНОСТИКА УРОВНЕЙ ПОДГОТОВЛЕННОСТИ БУДУЩИХ СУДОВОДИТЕЛЕЙ К МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КМУНИКАЦИИ

Подготовка будущих судоводителей к межкультурному общению является важной составляющей их профессиональной подготовки, потому что профессиональная деятельность судоводителей напрямую связана с общением с представителями других стран и культур. Учитывая компонентную структуру подготовленности будущих судоводителей к межкультурной коммуникации (мотивационно-когнитивный, деятельно-креативный и личностно-рефлексивный компоненты), в статье названы критерии и показатели, на основе которых можно провести диагностику уровней подготовленности к такой деятельности. Критериями исследуемого конструкта являются: установочно-смысловая, операционно-творческий и индивидуально-оценочный. Также в статье представлена характеристика уровней (высокий,

удовлетворительный, низкий) подготовленности курсантов судоводительского профиля к общению в межкультурной обстановке.

Для диагностики подготовленности будущих судоводителей к межкультурному общению использовались следующие методы: диагностика мотивации достижения (А. Мехрабиан), диагностика мотивации успеха и боязни неудачи (А. Реан), тест «Национальные и культурные особенности представителей стран мира» (авторская разработка), тест «Личностные и профессиональные качества представителей других культур» (авторская разработка), диагностика уровня владения английским языком в контексте межкультурного общения «Cross-cultural communication: linguistic aspect» (авторская разработка), методика «Оценка уровня творческого потенциала личности» (Н. Фетискин), диагностика коммуникативного контроля (М. Шнайдер), анкетирование «Коммуникация и конфликт в межкультурном окружении» (авторская разработка), диагностика доброжелательности (по шкале Кэмпбелла).

Благодаря использованию вышеизложенных методик стало возможным определение уровней подготовленности будущих судоводителей к межкультурной коммуникации. Согласно установочно-смыслового критерия были получены следующие результаты: высокий уровень подготовленности показали 5,83% респондентов контрольной и 8,33% экспериментальной групп; удовлетворительный уровень – 20,83% контрольной и 15,83% экспериментальной групп; низкий уровень – 73,33% контрольной и 75,83% экспериментальной групп. Результаты диагностики по операционно-творческому критерию: высокий уровень подготовленности показали 5% респондентов контрольной и 2,5% экспериментальной групп; удовлетворительный уровень – 14,16% контрольной и 18,33% экспериментальной групп; низкий уровень – 80,83% контрольной и 79,16% экспериментальной групп. Согласно индивидуально-оценочного критерия были получены следующие результаты: высокий уровень подготовленности показали 5% курсантов контрольной и 7,5% экспериментальной групп; удовлетворительный уровень – 15% контрольной и 18,33% экспериментальной групп; низкий уровень – 80% контрольной и 74,16% экспериментальной групп.

Результаты констатирующего этапа эксперимента засвидетельствовали необходимость разработки и внедрения методики межкультурной подготовки будущих судоводителей в учебный процесс. Перспективы дальнейшей научной разработки заключаются в экспериментальной проверке педагогических условий подготовки будущих судоводителей к межкультурному общению.

Ключевые слова: будущие судоводители, подготовленность, критерий, межкультурная коммуникация, методы исследования.

Yuliia Buzovska,

Post-graduate student of Social Pedagogy, Psychology and Pedagogical Innovations Department,
State institution “South Ukrainian National Pedagogical
University named after K. D. Ushynsky”,
26 Staroportofrankivska Str., Odesa, Ukraine

DIAGNOSTICS OF FUTURE NAVIGATORS' PROFICIENCY LEVELS IN CROSS-CULTURAL COMMUNICATION

Future navigators' training in cross-cultural communication is an important part of their professional training, because the professional activity of navigators is directly related to communication with representatives of other countries and cultures. Taking into account the component structure of future navigators' training in cross-cultural communication (motivational-and-cognitive, activity-and-creativity-centred and personal-and-reflexive components), the criteria and indicators which can be used to diagnose proficiency levels in the designated activity are named in the article. The criteria of the investigated construct are, as follows: mindset- and content-oriented, operational-and-creative, and individual-and-evaluative. The characteristic of proficiency levels (high, satisfactory, low) demonstrated by Navigation Department cadets in communication within intercultural situations are also presented in the article.

The following methods were used to diagnose the future navigators' preparedness for cross-cultural communication: diagnosis of achievement motivation (A. Mekhrabian), diagnosis of success motivation and fear of failure (A. Rean), the “National and cultural features of world countries representatives” test (author's diagnostic method), the “Personal and professional qualities of other cultures representatives” test (author's diagnostic method), diagnosis of English proficiency level in the context of intercultural communication “Cross-cultural communication: linguistic aspect” (author's diagnostic method), the “Assessment of the level of personality's creative potential” method (N. Fetiskin), diagnosis of communicative control (M. Schneider), the questionnaire “Communication and conflict in cross-cultural environment” (author's diagnostic method), diagnostics of goodwill (according to Campbell scale).

The use of the above-mentioned methods made it possible to determine the levels of future navigators' preparedness for cross-cultural communication. According to the mindset- and content-oriented criterion, the following results were obtained: the high proficiency level was shown by 5,83% of the respondents constituting the control group (CG) and 8,33% of the experimental group (EG) respondents; 20,83% of the CG and 15,83% of the EG respondents demonstrated the satisfactory level; the low proficiency level was shown by 73,33% of the CG and 75,83% of the EG respondents. The diagnostic results according to the operational-and-creative criterion are, as

follows: 5% of the CG and 2,5% of the EG respondents showed the high proficiency level; the satisfactory level was demonstrated by 14,16% of the CG and 18,33% of the EG; 80,83% of the CG and 79,16% of the EG representatives showed the low level. According to the individual-and-evaluative criterion, the following results were obtained: 5% of the CG group and 7,5% of the EG group showed the high proficiency level; the satisfactory level was demonstrated by 15% of the CG and 18,33% of the EG; the low level was demonstrated by 80% of the CG and 74,16% of the EG.

The experiment results at the stating stage proved the need to develop and implement the methods of future navigators' cross-cultural training into the educational process. The prospects for further scientific research are seen in experimental testing of pedagogical conditions for future navigators' training in cross-cultural communication.

Keywords: *future navigators, preparedness / proficiency, criterion, cross-cultural communication, research methods.*

Подано до редакції 05.10.2018 р.
